

که غواړئ د سولې او پخلاينې دره
بهرته اوسې، اوربند ټينگ کړئ

دور سوم، شماره هژدهم، ۲۸ اسد، ۱۳۹۸

اوربند

ORBAND

- د کرښې دواړو غاړو د استقلال جگړه
- امان افغان
- د تاريخ يوه پته پاته
- د ميوند پر خاوره د ميوند زمري پلونه
- د افغان ملکې ترپاله نظره د ښځو مقام...

د استقلال سلمه کاليزه او د جشن غصب شوې سيمه

اوس د ارگ لخوا په داسې حال کې د استقلال سلمې کاليزې ته درې سوه اتيا ميليونه افغانۍ خاتګرې شوې چې د جشن سيمه زورواکيو لاندې کړې، د وزارتو ملکيتونه (نډارتونونه، کمپونه) د اتيا، سلو کالو په موده همدغو زورواکيو او سرکار ته نژدې کړيو په ټيکه اخیستې، د خپلې خوښې، مارکيتونه، هټې، دفترونه او ودانۍ يې پکې رغولې دي.

ان له بهره واندو شويو تخنيکونو هم د جومات په نامه د ښار په برخه ساتل کې کړې ده.

همپالنه ثبات او

ثبات او همپالنه؛
اد د ټولو قومونو د وصل کړۍ ده

الرحمن لغمانی

او د ښکلا جراحي متخصص

پیس، ځوانه کې، د بدن د دانو، د نوي دو درملنه، د بدن د سوي او سوروالي، موندو، د سترګو په شاوخوا کې د سپينو مېړيو او د نوکانو د ناروغيو درملنه

زان قیمت، ماموریت

بوال مارکیت

+93 (0) 747777

چاپېش اسد نازېف مطلب کابل، ۱۳۹۸، ۰۷-۰۶

Ketabton.com

بسم الله الرحمن الرحيم

سرليکنه

د استقلال سلمه کاليزه او د جشن غصب شوې سيمه

مور يوازي د استقلال سلمه کاليزه نه نمانځو، هر کال مو د استقلال کاليزه نمانځلي ده، که واکمن له وېرې له ارگه را وتلی شي که نه، ولس د خپلې ازادۍ ورځ نمانځلي ده. له سرکار يې په زياتو او پرمينو مراسمو نمانځلي ده. يو وخت داسې و چې مور د استقلال، تجارت او پښتونستان په نامه جشنونه لرل چې هر يو په ځانگړيو مراسمو نمانځل کېده، مور د جشنونو سيمه درلوده، د هر وزارت او ادارې خپل نندارتون او کمپ و، په هر کمپ کې څلور ورځې شپه ورځ د استقلال په وياړ بېلا بېل، فرهنگي او هنري پروگرامونه وړاندې کېدل. پر کنسرتونو او ملي نغمو او ترانو سربېره د تياتر او ډرامو په زړه پورې پروگرامونه او مستند فلمونه نندارې ته وړاندې کېدل، ددغو جشنونو او ملي ورځو په وياړ وار له مخه علمي، ادبي، تاريخي او څېړنيز اثار چمتو کېدل، راډيو ځانگړي پروگرامونه وړاندې کول او چاپي رسنيو فوق العاده گڼې را اېستلې.

د رسم گذشت پر ورځ پر رسمي پرېد سربېره د ښوونځيو زده کوونکيو هم د رسم گذشت خپل مراسم لرل چې پوره مياشت ښوونځيو له درسي ساعتونو وروسته ددغو مراسمو چمتو والی او ټاټيبا نيوله. د رحمان بابا او خوشال خان د ملي اتن ځانگړي ټيمونه لرل او د ملي لوبو بېلا بېل پروگرامونه يې وړاندې کول. ددغو پروگرامونو د تر سراوي لپاره يوه ځانگړې سيمه «د جشن سيمي» په نامه يادېدله، له پامير سينما، ميوند واټ، د نجات تر څلي او عيدگاه تر مخ، پل محمود خان تر ارگ او نادر پښتون واټ کرۍ شپه په ځانگړيو څراغونو لکه ورځ روښانه برېښېدله، د جشن شپو له ورځو زياتې او درنې خوښۍ وړاندې کولې.

اوس د ارگ لخوا په داسې حال کې د استقلال سلمې کاليزې ته درې سوه اتيا ميليونه افغانۍ ځانگړې شوې چې د جشن سيمه زورواکيو لاندې کېږي، د وزارتو ملکيتونه (نندارتونونه، کمپونه) د اتيا، سلو کالو په موده همدغو زورواکيو او سرکار ته نژدې کړيو په ټيکه اخیستې، د خپلې خوښې، مارکيتونه، هټۍ، دفترونه او ودانۍ يې پکې رغولي دي.

ان چې له بهره واردو شويو تبليغيانو هم د جومات په نامه د جشن پراخه ساحه لاندې کړې ده.

ولس هر کال د استقلال کاليزه نمانځلي، د استقلال جشن يې نيولی، تش لاس ته يې نه دي کتلي، په نشت امکاناتو او تش لاس يې د استقلال جشن نمانځلي. تاسې به گورئ چې ارگ په څلور سوه ميليوني بودجه د استقلال جشن په کومه کچه نمانځي او ولس يې په تش لاس په کومه بڼه دروند تلي؟! ...

پاڼې ۱۱ مخ

رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا

دور سوم، شماره هژدهم، ۲۸ اسد، ۱۳۹۸

اوربند

نيولیک

- د ميوند پر خاوره د ميوند
- د خپلواکۍ نمانځنه / ۶
- زمرې پلونه / ۲
- د کرښې دواړو غاړو د
- د تاريخ يوه پټه پاڼه / ۹
- استقلال جگړه / ۳
- تور او سپين صنعت / ۱۰
- د دارالامان ښار د رغونې
- د افغان ملکې ثريا له نظره د
- مدنيت او حکمت / ۴
- ښځو مقام / ۱۱
- د امانې دورې نوی انځور / ۵

اوربند

- د تلپاتې سولې لومړی گام
- اوربند؛ د ملي جرگې يواځېنی شرط دی
- اوربند؛ د روغې جوړې پيلامه ده
- اوربند؛ د جگړې مخنيوی دی
- اوربند؛ ملي غوښتنه ده
- اوربند؛ د هر افغان غږ دی
- اوربند؛ د هرې مور هيله ده
- اوربند؛ ملي اړتيا ده
- اوربند؛ ټيکاو دی
- اوربند؛ د سوکالی لوری دی
- اوربند؛ د بسياينې لار ده
- اوربند؛ د پرمختگ اساس دی
- اوربند؛ ژوند دی
- اوربند؛ له مرگ سره مبارزه ده
- اوربند؛ د بربادۍ مخنيوی دی
- اوربند ټينگ کړئ، له اوربند سره کېنئ، پر اوربند راټول شئ.

اړيکي

+93 (0) 788042821 - 0700639383

برېښليک

spinsahaar@gmail.com

بيه

۲۰ ډ

امتياز

افغانستان

چلوونکي

افغانان

خپرندوی

دانش خپرندويه ټولنه

د بریتانیا پر خاوره د میوند زمري پلونه

ما د انگلیس پر خاوره د خپلې سوې یادگار کې سترگې ټومبلي وې، دا د وخت د ستر زبرځواک پر خاوره زما د ولس د اتلولۍ هغه تاریخ دی چې په حقیقت کې زما د ولس او هېواد د سرلورۍ او فتحې یادگار دی، خو پېرنگي ته گوره چې دغه ماتې یې په څومره مهارت خپله بریا گرځولي.

ویښ قومونه خپلې ماتې د خپلو سوېو په بڼه وړاندې کوي، خپلې ماتې یادې ساتي، پر خپلو ماتو خاورې نه اړوي له خپلو ماتو د بریالیتوب پورې جوړوي. ما دلته په خپلو سترگو د پېرنگي زبرځواک ماتې ته کتل، هغه څه چې پېرنگي له خپلې ماتې تر لاسه کولی شوای، ما له خپلې سوې تر لاسه نکړای شول، ما د شوروي په ماته او خپله فتحه کې هم دغسې ټیندک وخور، د شوروي له ماتې لوېدیځ د خپلې فتحې سندرې جوړه کړه، خو زه یې د غمیزو په سمندر لاهو کړم...

د شهرت ننگیال له ناول څخه

شپاړسم لښکر چې د ۱۸۸۰ کال د جولای پر اوه ویشتمه د میوند په جگړه کې ښودلې ده.

یو بل ډبرلیک کې ددغه یادگار یادونه په داسې ټکو شوې:

«دغه یادگار د یوولسو هغو افسرانو او ۳۱۸ وروکیو ضابطانو او د یارکشایر شپږ شپېتم کنډک د سرتېرو درناوی او د سربښندنو یادونه کوي چې د خپل هېواد لپاره یې په افغان جگړه کې په میوند، گرشگ او کندهار کې خپل سرونه بایللي دي.

تاریخ او خلک به د ۶۶ کنډک قربانی د تل لپاره په نماځنه او درنښت یاد ساتي.

دغه یادگار په ۱۸۸۴ کال کې جوړ شوی، دوه کاله یې جوړېدن نیولې. د پوځ یوه ملي ترانه د همدغو سربښندنو په درناوي کې را منځته شوې، دوی تر مرگه د بریتانوي واکمنۍ بیرغ هسک او رپانده ساتلی.»

زما مخې ته خپل هېواد و ولس ولاړ و، له سترگو مې د بریتانیا د مادي پرمختگ پردې لرې شوې. خپل هېواد مې سرلورې او فاتح کوت،

د میوند زمري

وروکې غونډۍ ته په ختو مخ په بره، پر یوه ډبرلیک کښلي:

«تاریخ، هېواد او واکمنۍ ته د ژمنتیا، اتلولۍ او اخلاص بله داسې بېلگه نشته لکه

د لندن لویدیز په ۴۰ کیلو متری ریډینگ ښارگوټي د فوربري گارډینز «پارک»

د کرښې دواړو غاړو د استقلال جگړه

يې د خيساری کلا، چاپېر مورچې نيولې وې وزير او دوو هم ورسره مل شوي وو.

د ۱۹۱۵ د جنوري پر اوومه يې پر کلا بريد وکړ، له ميرانشا کپتان جوتم له خپلو ځواکونو سره د خيسارې کلا د مليشې ملاتړ ته حرکت وکړ. له دې سره جگړه نوره هم سخته شوه، د پيرنگي له پوځ د کپتان جوتم په گډون چې يوه ځدرانې غازي په نښه کړې و (۳۷۰) برتانوي عسکر ووژل شول، غازيانو بشمېره آسان، قچري، ټوپک، مهمات او نور توکي په غنيمت ونيول، له غازيانو ۸ تنه دغه جگړه کې شهيدان شول.

د ياد کال د مارچ پر ۲۳ مه د ځدرانو، منگلو، تنيو او خوستوالو يو ستر لښکر د گربزو د لايژي او پياوځاڅو تر منځ موقعت ونيو، لښکر د مارچ پر ۲۴ مه د ميرانشا شمال ته پر شگي ميله کې راغونډ شو. د لښکر مشري غلام خان ځدران، شاحسين، ليونې ملنگ، ملا محي الدين ايکې، سالم پش، الله گل ځدران، تورگل تني، عالم خان تني، طوطي ميزابي، گلوم دين تني او ملک خاښي خيل کوله.

لښکر په ټوپکو، تورو، نيزو، او کوتکو سمبال و، ځينې تش لاسي هم وو. د اوږو، وريزو، گوډي يې ورسره اخيستې وو، له هر قام سره خپل بيرغ و، چې کلمه شريفه پرې ليکل شوې وه، د لښکر ډېری ځدران وو، د منگلو لښکر هم ورسره يوځای شو.

پيرنگي د جنرال فين تر قوماندې لاندې خپل پوځ راټول کړ. د مارچ په ۲۶ مه پيرنگي پوځ پر غازيانو هغه مهال د ټوپونو او درنو ماشينگنيو حمله وکړه چې دوی خوبولي وو، له دې سره غازيانو داسې مقابل ورسره وکړه چې د سکند لفيټننټ جان ويل او لفيټننټ گريج په گډون (۵۷۸) تنه گوره پوځيان او مليشه ووژل شول. او (۲۵۰) يې زخيمان شول. له غازيانو (۲۰۰) تنه شهيدان او (۳۰۰) ټپيان شول.

پيرنگي له کلا دننه مقابل کوله، د راوتو مخه يې نشوای موندلی، غازيان چې له لومړي بريد وروسته نژدې غرونو ته ختلي وو، پرېکړه وکړه چې د شپې پر کمپ بريد وکړي، خو پيرنگي وار ورومبې کړ له دريو خواوو يې غازيان تر بريد لاندې ونيول. پيرنگي خپله درې اړخيزه حمله داسې تنظيم کړې وه چې لفيټننټ پرينډر د درپه په خپلو له کلي، کپتان جوتم د ميرانشا سراي له استقامته او ميچر بي سکاټ د همزوني له شنې خوږ (الگر جي) پرې راوگرځېد، سخت جنگ ونښت، غازيان که څه هم ناڅاپي او نابره له بريد سره مخامخ شوي وو، خو پخپل مېړني مقاومت يې پيرنگي پوځ په شا وتمباوه. (۸۱) پيرنگي عسکر يې ترې ووژل، له غازيانو (۱۸) تنه شهيدان شول. له دغه جگړې وروسته د ځدرانو، تنيو، گربزو او خوستوالو لښکر پرېکړه وکړه چې دا ځل د شپانه خيسارې پر کلا بريد وکړي، ملک مادي خان مداخله ته يې په دې اړيه ليک واستاوه، خو له بده بخته ليک ده ته له بريد وروسته ورسيد.

په ليک کې راغلي:

له سلام وروسته،

«تاسې ته دې معلومه وي چې د ځدرانو، تنيو، او خوستوالو لوی لښکر راغونډ شوی دی، د دغه ليک په در رسېدو، تاسې هم بايد له ځنډ پرته خپل لښکر راغونډ کړي په پيرنگيانو چې اوس بيخي کمزوري شوي بريد وکړئ او ويې شړئ. انشاءالله اوس د خارجيانو د ورکېدو ورځې دي، جرمن پادشا هم پر انگرېزانو بريدونه سخت کړي، له تاسې زموږ غوښتنه ده چې د پيرنگي پر خلاف را پورته شي. له بنوڅو، خټکو، مروتو او اږيدو هم خبر راغلی چې په يوه خوله جهاد ته تيار دي.

د ځدرانو، تنيو او خوستوالو لس زره کسيزه لښکر د مزدک غره په مخه کې د اوژگي او رنگوتي پر لار په تاديبي الگېرا لوبډلې و، د ډولونو په وهلو

دا حقيقت دی چې کرښې ولسونه نشي بېلولی، اوبه په ډانگ نه بېلېږي.

ولسونه گډ ديني اعتقادات، ملي ارزښتونه، کولتوري اړيکې، گناه ژبه او ملي نواميس يو له بل سره پي، دغه پيليتا داسې مزبوت غوټه شوې وي چې موقتي او ټپلې کرښې، سياستونه او ښکېلاکي وېش يې حقيقت او ملي هويت نشي بدلولی.

وزیرستان که هر څو له انتظامي اړخه پيرنگي د ډيورنډ په چاره له لوی افغانستان بېل کړ، خو د کرښې دواړو غاړو ولسونه يې له يو بل جلا نکړای شول، دغه ولسونه هميشه په غم او ښادي کې د يو بل څنگ ته درېدلی او د پرديو پر ضد يې گناه مبارزه کړې.

کله د وزيرستان مېړنيو قومونو له کرښې بلې غاړې پښتو په ننگه او ملاتړ خپله توره له ټيکې ايستلې او کله دې خوا ځدرانو، تنيو، گربزو او د لويې پکتيا ولسونو د خپلو وزيرستاني عزيزانو مټ غښتلی کړی دی. دا زموږ خبره نه ده، د تاريخ اټل حقيقت دی، زموږ د ملي يووالي، قومي همغږي او ديني پيوستون دغه حقيقت د تاريخ په پاڼو کې خوندي دی.

د مغلو په خلاف د پير روښان له ملي مبارزې وروسته د پيرنگي ضد مبارزې او د جهاد په لړ کې د ملا پوښو، ملا حمزه، او ايبي فقير په ملاتړ د لويې پکتيا ولسونو د وزيرستان له آزادي غوښتونکو سره څنگ په څنگ د غزا غلبو ته اوږه ورکړې.

تاريخ را ښيي چې دد ۱۹۱۴ د نومبر په ۲۸ مه د ځدرانو، تنيو، خوستوالو او گربزو يو ستر دوولس سوه کسيزه لښکر د ډنډې په درداني کې د غزا له ډولونو سره د پيرنگي پر تانيو او څوکیو د بريد لپاره راټول شول. غازيانو په هماغه لومړيو کې د تيليفون او تلگراف مزي پرې کړل، د ليوني ملنگ او سالم پش په مشرۍ يې د پيرنگي په ځواکونو ور ترپل.

د دار الامان ښار درغونې مدنیت او حکمت

چهاردهي ښار ته نږدې پراخه سيمه ده، امير عبدالرحمن خان دا ځای د پلازمېنې لپاره ډېر مناسب بللی و او په ډېر حسرت يې ویلي وو، کاش کابل دلته وای! کوم پېټی چې دومره نوميالی او زړه‌ور پاچا پورته نکړ، د هغه د کورنۍ بل کس هغه کار (ډېر ښه پیل) کړ او تر نیمایي يې ورساوه.

وَرَبِّ غَفُورٍ، ناروغۍ ورسره کمې شوې او اته کاله بیا ویا را ونه گرځېده. خو پخوانۍ ودانۍ داسې جوړې شوې دي چې هېڅډول ټول روغتیايي اصول پکې نشي عملي کېدای او ځینې نورې ناروغۍ کله کله سر را پورته کوي، نو مخکې له دې چې دلته هم د لندن په څېر آفت نازل شي، اعلیحضرت د نوي ښار بنسټ کېښود. ددې ښار د بنسټ اېښودنې په مراسمو کې د دولت او ملت ستر ارکان او سفیران ټول حاضر وو. دلته اعلیحضرت یوه فصیحه او بلیغه وینا وکړه او ددې ښار اړتیا يې په دلایلو ثابته کړه. شاه په لور ځای کې ودرېد او ویې ویل، زموږ د هېواد بخت ښه دی چې له آفتونو او مصیبتونو راته لږ ضرر را رسېږي او په لږ زیار ډېر پرمختګ کېدلی شي. دلته يې بیا شاهي خطبه او امانیه سیکې د زرګونه کاله وروسته عتیقه کیندنو لپاره د دارالامان په ته‌دبونو کې کېښودلې. د شاهانه ذات ټول کارونه په پراخه پیمانې وي. په کندهار او نورو ځایونو کې هم د نویو ښارونو بنسټونه اېښودل شوي دي او د کابل دارالامان هم له ښاره پېنځه میله (اته کیلو میټره) لرې دی. هیله ده چې ورو ورو به دواړه سره وصل شي. اوس د دواړو تر منځ د بېلا بېل نقل و حرکت لپاره پراخه پوځ سړک جوړ شوی او ډېرې زیاتې دولتي ودانۍ په ډېره ښایسته بڼه رغول شوې دي. د حکومت

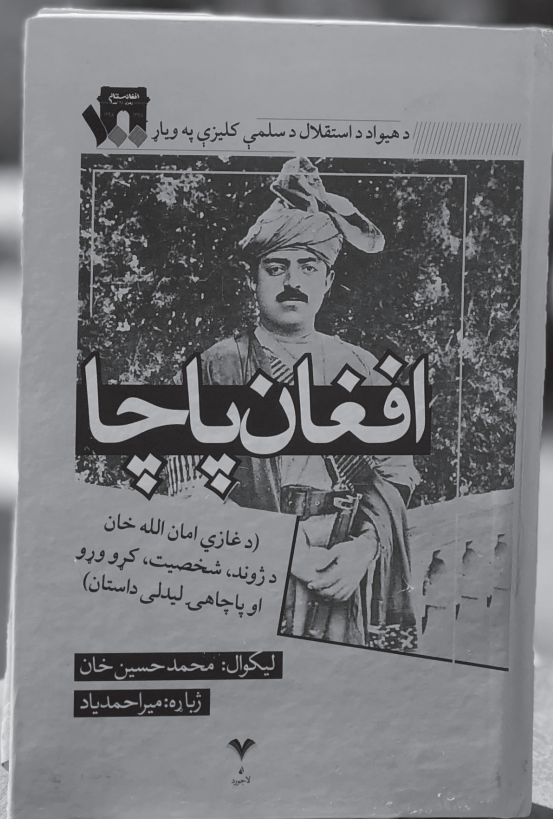
پېنځلس ناروغان شي، په هغه کې څو بېرته رغېږي. دا به د هغه پخواني فکر لرونکیو خلکو په اړه ویل کېدل چې په هر پخواني شي کې به يې تقدس لیده او د نویو شیانو سپکاوی به يې کاوه. مثلاً ویل به يې، غله ګرانه شوې ده، خو په مقابل کې به يې د پیسو ارزښت کمېدو ته نه کتل. داسې خلک هر ځای کې د نوښت او اصلاحاتو مخالف وي. وَمَا يَأْتِيهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ (الشعراء - ۵)

(ژباړه: کوم نوی شی چې وي، که هر څومره ګټور وي، دوی ترې مخ اړوي.) اعلیحضرت غازي د کابل په شمول ټولو ښارونو کې ښاروالۍ (مجالس بلديه) را منځته کړې. پلازمېنه کې چې لومړی مجلس وشو، نو خپله شاهانه ذات پکې ګډون درلود او په هره موضوع کې يې د یوه عادي وګړي په توګه برخه واخیسته، خلکو ته يې دا نمونه وښودله چې هر څوک باید د عمومي رفاه لپاره څنګه بحث وکړي. په ګډونوالو کې به چې اعلیحضرت ته شاهانه خطاب وکړ، نو ده به منع کاوه او ورته ویل به يې، زه د ولس د عام وګړي په توګه راغلی يم. له هغې وروسته به بیا شاه ته په خبرو کې د لومړي کس (فرد اول) په نوم اشاره کېده. د ښاروالۍ په وسیله چې د حفظ الصَّحِيحِ، پاکوالي او نور کارونه وشول (بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ

ليکوال: محمد حسين خان
ژباړن ياد

د لندن په خلکو چې ویا راغله، نو طبيبان يې په مخنيوي کې پاتې راغلل، ځکه د ښار ودانۍ داسې جوړې شوې وې چې له کوڅو يې چټلې اوبه بهر نه وتلې. دلته را ټوله شوې چټلې او تعفن د ناروغیو اصلي لامل و. انسان چې بېوسه شو، نو خدای خپل قدرت وکاراوه، اور ولګېده او ټول ښار وسوځېده، ښار سوځېدو دا ګټه وکړه چې دویم ځل يې ودانۍ او آبادۍ د روغتیايي قوانینو په نظر کې نیولو سره جوړې شوې. په کابل کې به هم هر دویم او درېیم کال وژونکې وباګانې راتللې. اعلیحضرت ددې ستونزې د حل لپاره له پغمانه د پاکو اوبو نلونه را تېر کړل، د خوراکي توکیو په دوکانونو يې روغتیايي خازنه پیل کړه او په کوڅو کې يې د چټلو اوبو وتلو لپاره ویالې ووېستلې. په ورپسې کال چې ویا راغله، نو ځینو خلکو به ویل، هغه پخواني برکتونه نه دي پاتې، بل ځواب چې نه و، نو ویل يې، ان په وباګانو کې هم پخوانی برکت نه دی پاتې. پخوا به يې هره ورځ سل یو نیم سل تنه وژل او اوس چې لس

ستره مانی چې په یوه لور ځای جوړه شوې، تقریباً په بشپړېدو ده. پخپله همایوني ذات چې ماښام هواخوری ته ځي، الماني مهندسينو ته لارښوونه کوي او هغه ودانۍ او باغونه ويني چې ميلونه اوږدوالی لري.

د بغداد پخوانی ښار چې عباسي خليفه ته مناسب ښکاره نشو، نو د طبيبانو په مشوره يې د ښار گردچاپېره سيمو کې غوښتي را ځوړندې کړې، په کوم ځای کې چې را ځړول شوي غوښه خوسا نشوه، هلته يې اوسنی بغداد جوړ کړ.

کتاب: افغان پاچا

د امانی دورې نوی انځور

وحید عمر

ترې نشو کولای چې هغه وخت په ولس کې لوی ارزښتونه څه وو او له ځینو پدیدو د دوی درک او په مقابل کې یې غبرگون څنگه و.

کله چې تاریخ دا ځانگړنې ونه لري، نو یوازې وچې نېټې پاتې کېږي چې دا له یوې خوا په زړه پورې نه وي او له بلې خوا لوستونکي ته د تېر وخت په اړه غني تصویر او تصور نشي ورکولای، له دې امله بیا د داسې تاریخونو په لوستو، هغه درس او سبق نه اخیستل کېږي چې نور ولسونه یې له خپل تاریخه اخلي او بیاځلي د تاریخ تکرار ته نه مجبورېږي. «افغان پاچا» کتاب چې ما ولوست، نو زموږ د تاریخ له کتابونو راته بېخي جلا ښکاره شو، ځکه دا یوازې د یوې پاچاهۍ پېښلیک نه دی، بلکې د هغه پاچا د شخصیت، چلند، ذهني تمایلاتو، مفکورې، پلانونو، شخصي ژوند او له ولس او ټولني د هغه د درک او غبرگون یوه بشپړه تابلو ده.

زه هیله من یم چې دا کتاب به افغان ولس ته د غازي امان الله خان په اړه نسبتاً بشپړ او تر پخوا جامع تصویر وړاندې کړي او په ولس کې چې د غازي د ژوند، فکر، کړو وړو او خصوصاً اصلاحاتو په اړه کوم سوء تفاهمونه را منځته شوي، د هغو په حل کولو کې به مرسته وکړي.

د امانی دورې په اړه به ډېر آثار لیکل شوي او خپاره شوي وي، خو تر ډېره به هغه ستونزه په کې وي چې زموږ ټول تاریخ ورسره مخ دی او دا ستونزه څه ده؟ ستونزه دا ده چې زموږ زیاتره تاریخونه یوازې د پېښلیکونو بڼه لري، یعنې په یوه مشخصه دوره کې شوي پېښې یې په ترتیب سره راخیستې او ثبت کړې وي، په داسې تاریخونو کې د ټولنو لوی سیاسي تحولات وي، خو د واکمنو د دورې او ولس عمومي معلومات او انځور پکې نه وي، همدا لامل دی چې زموږ تاریخ ډېرو لوستونکیو ته په زړه پورې نه وي.

داسې تاریخ مور ته دقیقې نېټې راکوي، خو په هغو دورو کې د واکمنو او ولس ذهني تمایلات، په ولس کې روان کلتوري، ولسي او ټولنیز جریانونه راته نه ښيي او مور چې دا تاریخونه لولو، نو دا معلومات

د خپلواکي نماځنه

حفیظ الله تراز

کې افغانان د سوکاله ژوند خاوندان کړي. د لومړي ځل لپاره یې قانون جوړ کړ، ښوونځیو، تخنیک او د ژوندانه نورو برخو ته یې ډېره پاملرنه وکړه. پاکي او سپېڅلتیا خو یې دومره وه چې له اروپا نه تر راتگ وروسته یې د خپل سفر د مالي لگښت ټول راپور ملت ته ورکړ او دا یې هم څرگنده کړه چې دومره لاسته راوړنې لري.

هغه ډالی چې په اروپا کې خلکو ورکړې وې، تر لسو ډېرې موټرې پرې ډکې شوې. د درناوي او عزت خو یې دا حال و چې د فرانسې د هغه وخت ولسمشر د شپې د ناپیلیون په چپرکت کې ویده کړ او د پاریس د ښار کیلي یې ورکړه. هغه د افغانستان نوم په نړۍ کې تر لمر هم ځلانده کړ.

د هغه ستر ارمان دا و چې هېوادوال یې د غارونو له ژوند نه را ووځي او له تمدن سره اشنا شي. هغه د نړۍ نورو هېوادونو ته د خپلواکۍ روحیه ورکړه. که د هغه مېرانه او جرئت نه وای، کېدای شو چې زموږ گاونډیو هېوادونو لا تر اوسه د غلامۍ زهر څکلای. همدا باتور و چې غلامو ملتونو ته یې د خپلواکۍ ساه ورکړه.

دا چې د نړۍ ډېر هېوادونه خپل مصنوعي اتلان نمانځي، نو پر موږ خو فرض ده چې د خپل رښتیني اتل کارنامې ونمانځو. پکار ده چې د خپلواکۍ پر ورځ د هغو ټولو شهیدانو روحونو ته درودونه ووايو چې د غازي امان الله خان په مشرۍ یې خپل سرونه د هېواد لپاره قرباني کړي. پکار ده چې د خپلې دغې تاریخي ورځې په ویاړ خپل مسوولیت ادا کړو. د همدغو ارزښتونو پالل کولای شي چې زموږ د ازادۍ روحیه پیاوړې او موږ د اوسني استعمار له منگولو وژغوري.

ژوندي دې وي د هېواد د خپلواکۍ د لارې اتلان تلپاتې دې وي، د خپلواکۍ د شهیدانو نومونه او کارنامې

**د فېسبوک کیسه ده چې یوه کس ویل،
خبر شوم چې په سوېډن کې موږ سره په
یوې فابریکې کې داسې یو څوک مزدوري کوي
چې ورور یې د یوه هېواد ولسمشر دی. ددې
حیرانوونکي خبر اورېدو مې تلوسه دومره ډېره
کړه چې بله ورځ مې سړی پیدا کړ، پوښتنه
مې ترې وکړه چې آیا رښتیا هم ستاسې ورور
ولسمشر دی؟**

ملي غرور لرل، د ارزښتونو پالل او په نړۍ کې په هسکه غړۍ ژوند کول، د وینښو او خپلواکو ملتونو ځانگړنه ده.

ددې ډول ارزښتونو د پاللو یو اتل موږ هم درلود، داسې اتل چې په هغه وخت کې د نړۍ لویو هېوادونو په رښتیني د خپلواکۍ اتل باله.

غازي امان الله خان، هغه څوک چې د خپل حکومت په لومړۍ ورځ یې د انگلستان سفیر را وغوښت، لیک یې ورکړ او ورته یې وویل:

«له دې وروسته افغانستان یو خپلواک هېواد دی. که تاسې زموږ خپلواکي ونه منئ، نو زموږ او ستاسې خبره به دا توره فیصله کوي.»

انگريز انکار وکړ، هغه په زړو ټوپکو او تورو خلک وسله وال کړل او په نشتو امکاناتو یې د استقلال جگړه پیل کړه. رښتیا چې هوډ پیاوړی او نیت پاک وي، نو بری دې پخپله هرکلی کوي. تر لنډ جنگ وروسته انگلیس ماتې وخوړه او په لومړي ځل یې د یوه هېواد خپلواکي ومنله.

غازي امان الله خان نه یوازې د خپلواکۍ مېرني و، بلکې د هېواد د پرمختگ او د خلکو له سوکالی سره یې لېونۍ مینه لرله. هغه غوښتل چې په لنډ وخت

ورور ولسمشر دی؟ هغه وویل:

- هو! دا خبره سمه ده، زما ورور د ایریتیریا هېواد جمهور رئیس دی.

د سړي ځواب هک پک کړم او په حیرانۍ مې ورته وویل:

- ستا ورور دومره لوی سړی دی او ته بیا هم په دې فابریکه کې دومره سخته مزدوري کوې؟ هغه وویل:

- زه یوازې ځان ته نه، د هغه د ماشومانو لپاره هم مزدوري کوم. د ورور کورنۍ مې لویه ده، پخپل معاش یې گوزاره نه کېږي، ځکه نو اته ساعته د ځان او اته ساعته هم د خپل ورور لپاره کار کوم او له دې ځایه پیسې ورلېږم.

زما حیراني نوره هم ډېره شوه، غلی وم چې هغه بیا راته وویل:

- زموږ یو ډېر غریب هېواد دی، خو د خپل هېواد عزت پر موږ ډېر گران دی. د نړۍ ډېرو هېوادونو موږ نه غوښتي چې مرستې یې ومانو، خو موږ کله هم دا کار نه کوو، نه غواړو چې د خپل هېواد سر چاته په خیرات ټیټ کړو.

له پورته کیسې نه مې موخه دا وه چې د

امان افغان

«ملت عزیز و باوفای من!

به مناسبت ختم سفر چندماهه ی من و اجراآتی که برای ترقیات شما شده بود و برای بازپرسی احوالات شما فرزندان عزیز، لازم دیدیم که از هر اکناف مملکت، وکلای شما را احضار کرده، لوی جرگه را منعقد و امورات آتیه ی دولت را تحت نظر دقت گرفته، به استشاره و استصواب وکلای ملت عزیز خود، قرار های نافع و لازمه را برای آرامی و رفاه ملت و ترقی وطن محبوب خود بدهیم و به این وسیله اشتیاق قلبی خود مان را که به دیدار شما اولاد های دلاور خود داشتیم تسکین نماییم. اینک تمام وکلای شما رسیدند و از دیدار خود شان فرحت بی اندازه ی قلبی به من بخشیدند.

مصطفی عمرزی

هر افغان است.

در روز های مناسبتی که گاه تکرار خواسته های سیاسی، اصل قضیه را ملال می کند، اکثراً از شاه امان الله و 28 اسد(شکستن حصار و تحقیر استعمار) در جنبه هایی که در رژیم های مختلف، به تبع ایدیالوژی ها برجسته می شدند و این رویکرد به سنت جناح هایی مبدل شده است که هر یک به میل خویش، شخصیت و سلطنت شاه امان الله را بازخوانی می کنند، یاد می شود.

باری باز برای ارج و ارجحیت شخصیت و سلطنت شاه امان الله، اما با رویکرد تجدید تاریخی، به یک بازخوانی دیگر، رو می کنم تا ثبات پایه های تاریخی جهش مدنی و سیاسی ما در تبلور شخصیت امان افغان، تبیین کند: همیشه خوانی تاریخ و باور های شاه امان الله، چه قدر به نفس آمال رفاه و داعیه ی مدنی مردم ما مرتبط است. این مثال (شاه امان الله) نماد تاریخی آن جهش سیاسی و مدنی ست که با دست آویز آن نیز به خواسته ها و اولویت های مدنی، سیاسی و اساسی خود می پردازیم.

مرحوم لودویک آدمک، رنسانس فرهنگی و رسانه یی معاصر افغانستان را بدون علامه طرزی، ناممکن می خواند. به مصداق این برداشت، خوانش زمینه ی سیاسی، مدنی و رفاهی افغان ها بدون شاه امان الله، اگر ناممکن نباشد، ناقص است.

ارزش سیاسی، اجتماعی و فرهنگی یک شهزاده در جنبش مشروطیت:

اعلی حضرت شاه امان الله در دامان پدر و مادری رشد یافت که به تعبیر کنونی، شخصیت های اول افغانستان شمرده می شدند. میراث تاریخی اعلی حضرت امیر عبدالرحمن، زمینه ی سیاسی اعلی حضرت شهید حبیب الله خان را ثبات بخشیده بود. پدر شاه امان الله در زمینه ای که خود مبتکر بسیاری از عناصر مدنی، فرهنگی و رسانه یی آن بود، در روشنگری هایی که به راحتی وارد حیات خلوت سلطنت می شدند، به گونه ای باعث شده بود(جلب توجه) تا امان الله از این طریق نیز عضو جنبش مشروطیت شود.

ی دوم مساعی خود را خاتمه خواهیم داد و یک بار دیگر ثابت خواهیم نمود که: نژاد پر افختار افغان بر هرگونه عایق و حایلی که سد باب ترقیات افغانستان شدن بخواهد، غالب می شود.» (جزوه ی به ملت عزیزم، تمهید شاه امان الله در تدویر لویه جرگه ی سال 1929)

این تمهید، جهت تدویر جرگه ای بود که امان افغان، پس از بازگشت از سفر طولانی خارج از کشور، خطاب به مردم، ارائه کرده است. تداعی شخصیت شاه امان الله، همیشه با انگیزش حس عاطفی ما توأم است. در نوع ادبیات خاص او، محبت سرشار به مردم، وطن و آرزوی قلبی پیشرفت و رفاه، هنوز هم به افغان ها انگیزه می بخشند که عقب نروند.

نود سال پس از سقوط امانی، اما هرچه از مفاهیم حریت سیاسی، جهش مدنی و رو به جلو معاصر طرح می شوند، به گونه ای تکرار خوش برداشت هایی اند که در سلطنت اعلی حضرت شاه امان الله شکل گرفتند. این گونه، هرچند در بستر مبارزات طولانی مردم ما از 5 سده بدین سو، گذشته دارد، اما نوع عصری (مدرن) به تعمیم ذهنیت هایی انجامید که می شود گفت مقطعه ی امانی، افغانستان را به جلوی رهنمون شد که سال ها بعد، پس از توحش سیاسی هشت ثور، انحصارات ملایان و تهدیدات بنیادگرایی مذهبی نیز اما فاصله گرفتن از تاجر و سنت زده گی های غیر تعریف شده، آرزوی قلبی

فرزندان عزیز!

امروز بحمدالله ما دوره ی ترقیات ابتداییه ی ده ساله ی خود را با کمال کامیابی طی کردیم. من از اطاعت و فداکاری شما، از جهد و هم آهنگی شما، از غیرت و همت شما، از صمیم دل رضایت و مسرت دارم. ما امروز در صحنه ی مبارزه ی سعی و عمل دوره ی دوم ترقیات مملکت، داخل شده ایم. ما باید با دل و دماغ قوی و با تحمل و شکیبایی که مخصوص فطرت افغانان شجاع است، از همه گونه زحماتی که در راه ترقیات وطن مقدس افغان پیش آید، پذیرایی کنیم. طوری که به شما مبرهن شده، من ابداً از خدمات ملت عزیز خود خسته نمی شوم. عشق قلبی من، آرمان و آرزوی یگانه ی من، حاصل حیات و زنده گانی من، فقط تعالی ملت محبوب و وطن مقدس من است. در این راه، عزم من متزلزل نمی شود، ولو با هر قدر مشکلات دچار شوم، هیچ گونه مدح و ثنا، هیچ قسم لوم و توبیخ، اثری به من نمی کند و مرا از فکر ترقیات و سربلندی شما باز داشته نمی تواند.

پس نظر به عزم راسخ و قوت قلبی که برای خدمات و ترقیات شما در خود مشاهده می کنم و نسبت به اعتماد و شوقی که بر وفاداری و مردانه گی و وطن دوستی و صداقت شما اولادان غیور خود دارم، بعون الله تعالی تکیه کرده به شما اطمینان می دهم که: با مظفریت فوق العاده و ترقیات درخشان، دوره

مفاهیم مدنی، فرهنگی و رسانه‌ی تعمیم یافته در سلطنت او، افغانستان را از گذشته ای سوا کردند که در باور های عامه ی مردم، خوانش یک سوبه ی باور ها، با وجود مفاهیم عصری حاکمیت، فرهنگ و رسانه که از سلطنت مرحوم امیر شیر علی خان قوام یافتند و در تمام حاکمیت های امیر عبدالرحمن خان و حبیب الله خان، هر چند با رعایت بیش از حد دینیات، اما تقویت می یافتند، جامعه را بی موازنه ساخته بود.

تعمیم ذهنیت های ارزش نقش زنان و دختران افغان، فرهنگ و سیاست نو، نظام های دیموکراتیک که با شورا حمایت می شوند و آن چه از بازخوانی قابل وصف جهش مدنی زمان شاه امان الله می دانیم، ارزش حضور تاریخی او را در مقطعه ای که باید ابراز وجود می کرد، مهم می سازند.

نود سال پس از «تراژیدی سقوط امانی»، اما اکثر مفاهیم انسانی آزادی های فردی، کار رسانه یی، فعالیت فرهنگی و احترام به حضور زنان، با تداعی شخصیت و سلطنت شاه امان الله، نوستالژیک می شوند. بنابر این، یادمان او، نه فقط تکرار خوش توارد جدید سیاسی افغانستان است، بل همواره باعث می شود با جان کلام آن، به اولویت ها و آرمان هایی ارج بگذاریم که امروزه نیاز های اساسی افغانان به خاطر رسیدن به زنده گی آرام، مرفه، با وقار و با عزت می باشد.

و معمراقذافی در لیبیا، بدون اعلام باور های بسیار مقید چپی و راستی، مردم را از مزایای رویکرد رو به جلو دولتی، مستفید کرده اند. در افغانستان، گرایش های یک شهزاده به رفاه اجتماعی که بعداً در کسوت شخص اول مملکت ظاهر شد، موهبت هایی بودند که مردم ما به آن رسیده اند؛ هر چند زمینه های آن ها حتی در زمانی که جمال الدین افغان در دربار شاهان افغانستان، ریفورم می داد، گذشته دارد، اما در سلطنت امانی به مشی اساسی دولت تبدیل می شوند. قرار گرفتن جنبش مشروطیت در راس قدرت که با شاه امان الله تمثیل می شد، به تسریع روندی انجامید که پس از سقوط امانی نیز تغییر در همه عرصه ها، وقتی آن تاریخ را بازخوانی می کنیم، اساس بسیاری از حرکات مدنی، فرهنگی و رسانه یی کنونی است.

تمثیل خواسته های جنبش ملی مشروطیت افغانان ها که از تمام اقوام عضو داشت، سلطنت امانی را به سمبول تاریخی ما مبدل کرده است. مزیت سلطنت یک عضو فعال جنبش مشروطیت باعث شد، طرح های کلان تحول، هر چند بسیاری تطبیق نیافتند، اما به آمالی مبدل شوند که در حاکمیت های بعدی، جزو جداناپذیر مشی دولت ها جهت تغییر مثبت، انکشاف و خدمات عامه باشند. نقش تاریخی اعلی حضرت شاه امان الله، تنها منحصر به افغان جسوری نیست که استعمار را تحقیر کرد و به مردم رو آورد.

می شود گفت طرح های انکشافی، عمرانی و رسانه یی اعلی حضرت امیر حبیب الله خان، به اندازه ای خوب بودند که هر چند تعمیم آن ها به توطئه ی ترور خودش انجامید، اما آن مرد معزز، مسوولیت های وجدانی و میهنی اش را فراموش نکرد.

رسمیت معارف عصری و علاقه ی مفرط شاه به عمران و فرهنگ، به خصوص کتاب، بدون شک بر روش ها و علایقی اثر گذاشتند که بعداً در سلطنت امانی، به جهش عظیم رو به جلو مدنی و رفاهی مبدل شدند؛ یعنی زمینه های از قبل فراهم شده، امان افغان را به فعال ترین عضو جنبش مشروطیت، مبدل کردند.

سلطنت شاه امان الله را می توان بزرگ ترین دست آورد جنبش مشروطیت افغانستان دانست؛ تحرکی که مایل بود کشور ما به توسعه ی عمرانی، انکشافی و اقتصادی رو آورد.

سلطنت یک عضو فعال جنبش مشروطیت: تعمیم مفاهیم مدرن فرهنگی، رسانه یی و مدنی در مقطعی که باعث تغییر و تحول بنیادین شده اند، در نمونه های تاریخی در کشور های اسلامی، در ترکیه با مصطفی کمال آتاترک، در ایران با رضا خان پهلوی، در کشور های آسیای میانه به وسیله ی اتحاد شوروی و در سایر نقاط با تسریع خیزش های ناسیونالیستی و سوسیالیستی نیز صورت پذیرفته اند. در نمونه های دیکتاتورشیپ، شخصیت هایی مانند صدام حسین در عراق

د تاریخ یوه پته پانه

کله چې خوست کې د سپه سالار محمد نادرخان او بېرک خان خُدران په مشرۍ پوځي او ملي لښکر خپل سوقيات بشپړ کړل- له کرښې اخوا په ټوچي تانه کې هم د پاڅون هڅه پورته شوه، ډېری ځايي سپاهيانو تانې پرېښي وې، پيرنگي د مې پر 25 مه د ټوچي ټولي څوکۍ پرېښي وې، د څوکيو وسایل، مليشې او عسکر يې سپين وام ته لېږدولي وو. دوی غوښتل د عيدکو په لور سپين وام کلا هم پرېږدي، ځکه خو يې خوراکي او لوژستيکي توکي وسوځول، خو د سپه سالار نادرخان لښکر پسې ورسيد او پر سپين وام کلا يې د ازادۍ جنډه لکه کړه. د مليشې يو ضابط پات خان له پنځلسو سپاهيانو سره د غازيانو اړخ ونيو، د جنرال نادرخان د پوځي لښکر تر څنگ د ځدراڼو، ځاځيو، منگلو، وزيرو، ميسدو دورو ملي لښکرې هم ملي وې. د وزيرو ميسدو د لښکر ډېری ځوانان هغه سپاهيان وو چې د غازيانو

جگړو کې له غازيانو 36 تنه شهيدان او 61 تنه ژوبل شول، د پيرنگي له پوځونو 275 تنو خپل سرونه خورلي وو.

د شمالي وزيرستان له څوکيو او پوستو د وزيرو دورو سپايان راووتل د ميرانشا لمر خاته ته د پيرنگي له شپږو کلاگانو د مې تر 27 مې ايله دوی کلا وې (عيدکو- او رېشيا پوست) له پيرنگي سره پاتې وې، يوه ورځ وړاندې د مې په 26 مه د شينگی پوستې سپايان، سيدگی پوستې ته له دې ويري تښتېدلې و چې جنرال نادرخان ښايي له سپين وام دې پلو مخه کړي.

پر هماغه نېټه د کجوري له کلا هم سپايانو سيدگی ته په تښته پښې سپکې کړې وې، سپه سالار نادرخان چې د مې پر 23 مه تل کلا نيولې وه، د جون په 5 مه د جنرال ار ايچ ډاير په مشرۍ د پيرنگي پوځ له کوهات چوني د تل په استقامت سوقيات پيل کړل. جنرال ډاير له سپه سالار نادرخان په څنگ د تل لوپديز کې د بېرک خان خُدران په څلور زره کسيز لښکر برید وکړه سخت جنگ ونښت، گوره پوځيانو ته د سرو مال درانه زيانونه واوښتل.

د هندوايسرای اعليحضرت غازي امان الله خان ته د خبرو او متارکې بلنه ورکړه او هغه خپلو جنرالانو ته د ډز بندۍ امر وکړ.

که حکومت په دغه استقامت د غازيانو پر مختگونه او سوبو ته په کتو نورو استقامتونو کې د ستراتېژۍ او تاکتيک اړوند نوبت پامور بللی وای ښايي افغانستان خپلو طبيعي سرحدونو ته رسېدلې وای.

اړخ ته وراوښتي وو. د 1919 د مې په 25 مه له دته خپلو، شپانه خيسارې، توت نري او بويه له چوڼيو او کلاگانو پرنګيان ووتل. سپاهيان وار په وار ياغي کېدل او پخپلو چوڼيو بريدونو ته ورگرځېدل. له پوستو، چوڼيو او څوکيو تښتېدلې سپايان او مليشه د ميرانشا کلا شاوخوا راټول شوي وو، د دورو، وزيرو سپايان هم له پاڅونوالو سره مله او د پيرنگي پر تاسيساتو يې په ور تر پللو د ټوچي کلا سوځولې وه. اړيدو سپايانو د ځايي هغو «وزيرو دورو» پاڅون ته په کتو په گوره پوځيانو ورباندې کړې وه. د ميرانشا له کلا هم سپايان له کمپ په راوتلو له غازيانو سره يو ځای شوي وو، د ټوچي پوليتيکل ايجنټ ميجر ارگريټ ته چې د ميرانشا کلا په جاج اخيستو د وزيرو، مسيدو ځوانانو د نبض تودوخه څرگنده شوه، د شمالي وزيرستان عمومي قومانداني ته يې وړاندیز وکړ، چې د وزيرو دورو ځايي سپايان له کلا وباسي او د کلا واک سيک او هندو سپايانو ته وسپاري.

په ډنډه کې غازيانو د ډولونو انگازې د ميرانشا کلا ته رسېدلې، د وزيرو دورو سپايانو له ايستلو وړاندې پاڅون وکړ او د جمعه دار ترين خان پر مشرۍ يې په يمانه وسله ولجه او د الله اکبر په نازو له سک او ډوگره پوځيانو سره جگړه پيل کړه، پاڅونوالو د کلا دېوال سوري او له وسلو سره د باندي راووتل، گوري چې زرگونه غازيانو له کلا د باندي مورچې نيولي دي. د ميرانشا کلا د مې تر 30 مې کلایندوه، له کلا د باندي د جنرال اوکاس د پوځيانو او غازيانو تر منځ نښته روانه وه، په دغو

تور او سپين صنعت

ارواښاد استاد عبدالجليل وځدي

په تېر پسي...

سراج الاخبار افغانستان:

مولوي عبدالروف خاكي له خپل پلار مولوي عبدالرحيم څخه زده كړې وكړې چې د امير شېر علي خان د حضور ملا او د هغه د زوی او وليعهد او ښوونکی هم و.

د خپل پلار له شهادت څخه وروسته د ۱۲۹۸ ش کال د شوال په مياشت کې له هېواده بهر تلو ته اړ شو او د ۱۳۰۰ هـ.ق کال په شاوخوا کې بېرته هېواد ته راغی.

کله چې مولوي عبدالروف بېرته خپل هېواد ته راغی، نو د حضور ملا او د شاهي مدرسې د لومړي مدرس په توگه وټاکل شو. په دغه دربار کې به يې له بهرنيو اخبارونو او بهرنيو ژبو څخه خبرونه هم ترجمه کړل.

د کندهار د مشاهيرو ليکوال ولي زلمي ليکلي چې مولوي صاحب په عربي، فارسي، پښتو کې اديب او ليکوال او شاعر و.

ده به د هغو ټولو عربي مجلو مهم موضوعات چې شاهي دربار ته راتلې ترجمه کول. د ده علمي تبخير ته دوو پاچاهانو امير عبدالرحمن او اميرحبيب الله خان په درنه سترگه کتل، کله چې پادشاهي امير حبيب الله خان ته په ميراث کې ورسېده، نو د حضور ملايي د شاهي مدرسې معلمي او د دربار فرهنگي وياړ ده ته پاتې شو. د هېواد دغه علمي او فرهنگي شخصيت د يو شمېر نورو روښانفکرانو په مرسته د سراج الاخبار افغانستان په نوم يو انجمن جوړ کړ چې بيا همدغه انجمن د دغه مولوي په مشرۍ د سراج الاخبار افغانستان په نوم د يوې جریدې په تاسيس بريالی شو. دی د اوه شپېتو کلونو په عمر په کابل کې د ۱۳۳۳ هـ.ش د شوال په ۱۶ وفات شو، محمود طرزي په سراج الاخبار افغانستان کې وليکل:

... به تمام افسوس و کمال ياس و حسرت با چشم اشکبار و قلم ماتم بار خبر کدورت اثر ضياع ابدی عالم علامه و فاضل کامل فرزانه فضایل همراه عليجاه مولوی عبدالروف خان صاحب را درج صحایف غم و اندوه می نمایم. سراج الاخبار افغانیه به مولوی زاده گان ذی فضل و عرفان جناب مولوی عبدالواسع خان و مولوی عبدالروف خان فرزندان ارجمنان حضرت مرحوم مشارالیه عرض تعديب تقدیم میکند.

مرحوم مولوي تر ۱۳ زيات کتابونه ليکلي دي، په عربي، فارسي او پښتو يې شعرونه ويلي، په يو نظم کې يې د هېواد پالنې روحیه داسې رانغښتلي ده.

افغان اگر فکند بر صلاح خویش اول بیابدش که بگیرد سلاح خویش گر اصطلاح وی طلب و عیش و عشرتست فرض است آنکه محو کند اصطلاح خویش این سر زمین خوش که بافغان چو مادرست داند پسرانش بد گرها جناح خویش

د امير شېر علي خان په وخت کې د شمس النهار له خپرېدو وروسته بيا در امير عبدالرحمن خان په وخت کې د کومې خپرونې پته نشته. البته په همدغه وخت کې او د امير حبيب الله خان د واکمنۍ په دوران کې يوه لاس کښلې (قلمي) روزنامهچه د دربار لپاره ليکل کېده. په ۱۳۰۹ - ۱۳۱۰ هـ.ش کلونو کې ددې قلمي روزنامهچې ليکونکی ميرزا

تاج محمد او په ۱۳۲۲ کې حافظ حيدرعلي اواړی دی.

په دې توگه د شمس النهار له خپرېدو وروسته د افغانستان د ژورناليزم په تاريخ کې يوه اته ويشت کلنه توره تياره دوره راغلې ده چې له ۱۸۷۹م څخه يې تر ۱۹۰۶م پورې يعنې د سراج الاخبار افغانستان تر خپرېدو يې دوام کړی دی.

همدغه تياره دوره د (سراج الاخبار افغانستان) تر خپرېدو پورې دوام کوي. مرحوم پوهاند حبيبي په ملي ارشيف کې د خوندي شويو اسنادو له مخې ليکلي چې د هېواد يو شمېر روښان فکران او پوهان د شاهي مدرسې مربوط او د حبيبي دارالعلوم مربوط د امير حبيب الله خان دربار ته پېشنهاد وکړ چې د افغاني پوهانو يوه ټولنه دې جوړه شي او هغه دې د سراج الاخبار افغانستان په نوم يوه پنځلس ورځنۍ جریده خپره کړي. د دغه انجمن رئيس مولوي عبدالروف خان کندهاري تخلص په خاکی د شاهي مدرسې سر مدرس او د حضور ملا او مولوي محمد سرور واصف د مولوي احمد جان الکوزي متخلص په تاجر زوی يې د محررۍ منشي توب دنده لرله. د دغو روښنفکرانو عالي هدف همدغه د خلکو راوښلول او له نوي مدنيت او د دنيا له نويو پېښو سره د هغغو اشنایي وه...

د سراج الاخبار د انجمن غړي دغه کسان وو:

۱. اېډېټر يعنې عنوان گذار: مولوي عبدالروف خان.
۲. سب اېډېټر يعنې نايب عنوان گذار: مولوي نجيب علي خان.
۳. محرر زير دست اېډېټران: مولوي سرور خان.
۴. مهتمم او د اردو اخبارونو ترجمان، منشي حافظ حيدر علي خان.
۵. د اردو اخبارونو ترجمي، معاونان: عبدالرحمن بېک او عبدالرحيم بېک
۶. خوش نويس کاتبان: ميرزا غلام قادر خان او ميرزا محمد اسحق خان.
۷. مصحح: قاري نېک محمد خان.

سراج الاخبار د خپلې ټولنې څخه بهر هم همکاران او همفکران لرل. د دربار په يو يادداشت کې سپارښتنه شوې وه چې به محمود طرزي څخه چې هغه وخت نوی له شام څخه خپل هېواد ته راستون شوی و، د صحافت د چارو او د جریدې په مضامينو کې نظر وغوښتل شي (جنبش مشروطيت در افغانستان، ۶، ۷ م، م).

د افغانستان د ژورناليزم تاريخچې هغه پېشنهادونه را اخيستي دي چې د دغه انجمن له خوا د جریدې د ښه تنظيم لپاره يې وړاندې کړي وو چې دا دي:

۱. د اخبار نوم دې سراج الاخبار وي چې د اخبار په لومړي مخ دې په پندو حرفونو ليکل کېږي.
۲. د مطالبو د اخيستلو لپاره دې په هغه اخبارونو سربره چې اوس کابل ته راځي ځينې نور ضروري اخبارونه، مواد لکه نقشي، جغرافيه، د لغت کتابونه چې د اخبار لپاره لازم دي، د حضور له امر نه وروسته دې راغوښتل شي او د پېښور د اسلاميه داڅځانې د سر رشته دار په نامه دې فرمان صادر شي چې کتابونه او اخبارونه ددې ليک له مخې واخلي او راويي لېږي:

د ضرورت وړ عربي اخبارونه، الظاهر، نبراس،

المشاركة و المغاربه، مستشار، د ضرورت وړ انگريزي اخبارونه، اسلاميه کالج نتلی لاهور، د لاهور د اسلاميه مطبعې چاپ او د ضرورت وړ ترکي اخبارونه، د اړتيا وړ اردو اخبارونه: بمبيي گزت، دهلي گزت، کرزن گزت، نصرت الاخبار، مهر درخشان، اخبار سوداگر. په فارسي ژبه لويې او غني نقشي، د ځمکې کره، براعظموه، مراة الارض، د لاهور د اسلاميه مطبعې چاپ. په فارسي ژبه اطلس، د لاهور مفيد عام طبع. د فارسي او عربي لغاتو کتابونه له هر ډول نه يې يو يو ټوک. ۳. دار السلطنة خپرونه دې د کوټوالۍ په وسيله خاص بيت الشورای ته ورسول شي او له هغې وروسته دې د جرگه گۍ د غړيو په خوښه د خپرېدو وړ پېښې د اخبار مطبعې او کېدای شي دغه خبره د يو څه مهتمم د اخبار د مديرانو په خوښه مضمونونه ترتيب او کاپي يې دې ليکونکيو کاتبانو ته وسپاري او تل دې دا کار په نظر کې نيسي، خو تر وسته وسته دې له اختلافي مسالو څخه ځان وساتل شي، خو د ټولو مسلمانانو تر منځ ورورولي ټينگه شي.

۴. هغه پېښې او مضمونونه چې عموماً په اخبار کې خپرېږي دا به وي:

- ديني مسئلې.
- استشهدونه چې وخت په وخت به د خلکو د هوسايۍ او نېکمرغۍ لپاره د دولت له خوا خپرېږي.
- خارجي خبرونه.
- د افغانستان پېښې.
- مقامي يعنې دارالسلطنه خبرونه.
- د غلې بيه او نور.
- د هېواد د بېلابېلو برخو د موسمونو حالات.
- شعرونه او ويناوې.
- د تجربه شويو داروگانو له نسخې او د روغتيا چارې.
- د تاجرانو اعلانونه.
- د «ذات مبارک سر کار والا» حالونه او حرکتونه لکه په جشنونو، رسمي دربارونو، د پوځونو کتلو او نورو وختونو کې د اخبار کچه دې په داسېډول وي چې کاغذ ضايع نه شي او که د «حبل المتين» په اندازه وي ښه دی.
- په اول کې دې اخبار په مياشت کې يو ځل چاپ شي.

- اوس دې اخبار له اتو پاڼو څخه نه زياتېږي او د اخبار د نسخو شمېر دې د دولت د منصبدارانو، ملکي او نظامي خدمتگارانو په شمېر وي او سل نسخې دې زيات خپور شي او د اخبار د چاپېدو ورځ دې چار شنبه وي.

- د اخبار د وپشلو چارې د ډاگ کارکونکيو ته وسپارلې کېږي او د ډاگځانې د پياده گانو شمېر د اړتيا له مخې زياتېږي.

- که کورني او باندني خبرونه او بېل بېل مضمونونه چې د اخبار له خپرېدو څخه مخکې مطبعې ته رارسېدلې وي، د اخبار ټاکلې پاڼې ډکې نه کړای شي پاتې مخونه په ځينو نادرو کتابونو ډکېږي، لکه تاريخ افغاني او نور چې لا تر اوسه نه دي خپاره شوي، او په اخبار کې به د عجيب او غريب کتابونه را نقل او لکه د کتاب غونډې به چاپېږي.

د اخبار لومړنۍ گڼه د ۱۳۲۳ هـ.ش کال د ذی القعدة په پنځلسمه (۱۹۰۶ م کال د جنوري په يوولسمه نېټه) په سنگي چاپ خپره شوه.

(جنبش ۷ مخ).

نور بيا...

د استقلال سلمه کالیزه...

دا نه یوازې له تاریخ ناخبري ده، بلکې تاریخ د خپلو غوښتنو، خواهشاتو او گټو تابع گرځولو گستاخي هم ده.

له همدې ځايه مور د تاریخ پر هغو اړخونو تکیه کوو چې زموږ خوښه او گټې پکې نغښتې وي، ځکه خو تاریخ د خپل سوچ، غوښتنو او فکر تابع گورو، هغه پېښې- پرمختیاوې را اخلو چې تعبیر او استناد یې زموږ له مزاج او گټو سره اړخ لگوي، که داسې نه وای، ولسمشر غني به دهمزنگ کې د نایب سالار عبدالوکیل خان نورستاني ځلی او څلور لاری، د روښنایي غورځنگ د وژل شویو په نامه نه وای اعلان کړی؟

له صدارت د مرحوم میوندوال له استعفا وروسته نور احمد اعتمادي چې د مشر مجروح په خبره: «نه صحتش خوب بود، ونه پشت کار کافی داشت»، د پاچا لخوا د صدراعظم په توگه نوماند کړای شو. ده په اسانۍ د باور رایه تر لاسه کړه، خو د پاچا له ملاتړ سره یې د ستونزو د ادارې مخه ونشوای موندلی، هغه وو چې پاچا د ولسي جرگې رئیس ډاکتر عبدالظاهر د کابینې په جوړولو موظف کړ. له یوې خوا د پاچا ملاتړ او له بلې خوا جرگې د

ریاست په موده کې له استازو سره تعامل ده ته د باور رایې تر لاسه کول اسانه کړل. ده په کابینه کې ډاکتر عبدالصمد حامد د صدارت مرستیال او محمد موسی شفیق د بهرنیو چارو وزیر وټاکه.

دغه وخت د هېواد په جنوب لوېدیځ کې د وچکالی له امله سخته کختي را منځته شوې وه داسې خبرونه خوله پر خوله گرځېدل چې ځینو کورنیو له مالي تنگسیا د خپلو بچیانو پلور ته مخه کړې ده، د بهرنیو چارو وزیر مرحوم شفیق د عاجلو مرستو را غوښتلو په پار بهرنیو هېوادو ته بهرنی سفر وکړ، ډاکتر صمد حامد د پلاوي په مشرۍ د مرستو د وېش په موخه کاځتي ځپلیو سیمو ته ولاړ.

حکومت په هغه کال په سرکاري کچه د استقلال جشن له نمانځې تېر شو او جشن ته پام کې نیولي لگښتونه یې د دولت له رسمي کود څخه له کاځتي ځپلیو سیمو سره د مرستو هغه ته انتقال کړل، خو په ملي کچه د استقلال جشن په هماغه ملي جذبه او پراخه پیمانې ومانځل شو، له لگښتونو پرته یې جشن له پخوا زیات ملي او سرتاسري کړ. کلي کلي او کور کور ته د نمانځې لړۍ وغځېدله، یو ځل بیا دغه حقیقت را د بره شو چې ولسونه له سیاستوالو هوبښیار دي.

سره له دې چې هغه مهال د جشن د لگښتونو یوه برخه د نندارتونو او کورنیو مصنوعاتو او تولیداتو له پلور او د څارندویانو «زمرکو» له مرستو را ټولولو برابرېدله، خو بیا هم حکومت جشن ته ځانگړې کړې بودجه او پام له اړو هېوادوالو سره د مرستو پکېچ ته ور ټول کړ. پدې توگه په سرکاري کچه د ۱۳۵۰ لمريز کال د استقلال جشن د نمانځې

مراسم تر سره نشول. د استقلال د سلمې کالیزې رښتینې نمانځنه دا ده چې له وړاندې د جشن سیمه له غاصبانو او مافیا څخه ژغورل شوې وای او دغسې سترې نمانځې خپل وړ چاپېریال یا بستر موندلی وای.

د استقلال او ازادۍ نمانځه دا ده چې خلکو ته امنیت، سوکالي، خونديتوب، کار، درې وخته ډوډۍ او د ژوند لومړنۍ اسانتیاوې او اړتیاوې برابرې کړای شي.

مور غواړو او دا مو هیله ده چې د استقلال سلمه کالیزه به درنو او پرمینو مراسمو ونمانځل شي، خو لکه وړاندې مو چې یاده کړه لومړی بنایي د جشن سیمه او هورې د وزارتونو او دولتي ارگانونو دولتي ملکیتونه له زورواکیو او غاصبانو ژغورل شوي وای. دغه غصب چې یوه برخه یې همدغه زورواکیو او سرکار ته نژدې غټانو په څو تنگو د اتیا سلو کالو په وده په ټپکه اخیستو د جشن سیمې بڼه، هیئت، هویت او ماهیت مسخه کړی دی.

د جشن پر سیمه سربرېره پغمان کې د امانې دورې ملکیتونه، دولتي پارکونه، هوټلونه، اوه عامه بڼونه قوماندانانو او زورواکیو په یوه بله بڼه او پلمه لاندې کړي چې د سلمې کالیزې له نمانځنې دمخه بنایي دغه غصب پای موندلی وای. ارزښتونه باید سیاست ته استخدام نشي، دیني او ملي معتقدات بنایي د کمپاین پښو ته ټیټ نکړای شي، څرنگه چې دین له سیاست لور او سپېڅلی دی، دغسې ملي ارزښتونه هم باید د واک سیالی او د اقتدار منډه نه وای گرځیدلی.

وما علینا الا البلاغ

د افغاني ملکي، ثريا له نظره د بنځو مقام

ژباړه: علم گل سحر

دا د ملکي ثريا، د هغې مرکې متن دی چې ۸۲ کله د مخه یې له یوې فرانسوي ورځپاڼې سره کړې وه. اعليحضرت غازي امان الله خان د ۱۳۰۶ ل کال، د لېنډۍ له شلمې څخه د ۱۳۰۷ ل کال، د چنگاښ تر لسې نېټې پورې ځینو اروپايي، اسيايي او افريقايي هېوادونو په یوه اووه میاشتني اورد سفر ولاړ. سره له دې چې دا سفر د نړۍ پر مختللیو هېوادونو ته شوی و، خو د سفر په ټوله موده کې غازي امان الله او هم ملکي ثريا خپل نیم مخ په نازک ټیکري پټ کړی و او په

ټولو مېلمستیاوو او غونډو کې یې خپل افغاني پرنی ایسته نه کړ. کله چې غازي امان الله له انگلستان څخه فرانسې ته ورسېد د «هوهنلو» د ورځپاڼې خبريال له ملکي ثريا څخه د لنډې مرکې هیله وکړه. دغه ورځپاڼه په پاریس کې خپرېدله چې دیني او مذهبي معلومات به یې خپرول. ملکي هریا دغه مرکه په خلاصه ټنډه او خوښۍ ومنله او په شلو دقیقو کې یې د خبريال پوښتنو ته ځوابونه وویل. په مرکه کې یوې ترکۍ مېرمنې په فرانسوي ژبه د ژباړې چارې پر غاړه لرلې. د دغې مرکې متن هغه وخت له کوټې څخه په خپرېدنکي اخبار، جیل المټین کې خپور شو. دا دی مور یو ځل بیا د دغې مرکې پښتو ژباړه خپروو، و به وینو چې افغاني ملکي ثريا اتیا کاله د مخه د بنځو د ژوند په باب څه ډول نظر درلود.

په مینه پوښتنه: علیا حضرت ملکي! ایا ستاسې له نظره، په اسلام کې د بنځو حقوق خوندي دي، که نه؟

ځواب: زه بېخي ډاډه یمو چې په اسلام کې د بنځو حقونه خوندي دي، د لوېدیځې نړۍ پوهان مستشرقین او متخصصین ښه پوهېږي چې د اسلام لور حکمونه د اخلاقي روزنې په برخه کې ډېر گټور ټکي لري، دا چې تر اوسه پورې په پوره ډول تعلیم او تطبیق شوی

نه دی، بېله خبره ده. د لوېديځ خلک فکر کوي چې گني اسلام د ښځو پر حقوقو تېری کړی دی، په داسې حال کې چې دا خبره بېخي بې بنسټه ده، هر هغه چا چې د دیني او مذهبي علومو په برخه کې لږې څېړنې هم کړي وي، په دې مسئله پوهېږي. په هغه کچه چې د اسلام ځلانده لمر د ښځو نړۍ روښانه کړې ده. بل هېڅ دین او مذهب رڼا یې نه ده وربښلې، له یوه یا دوو حکومتونو پرته چې هغه هم د چاپېریال غوښتنه ده، نور په ټولو چارو کې ښځې له نارینه وو سره مساوي حقوق لري. هغه شخصي او اخلاقي روزنه چې په لوېديځ کې ښځو تر لاسه کړې ده، د هغوی له مذهبي چارو سره هېڅ اړیکې نه لري، یوازې د ښځو غوښتنه ده چې دوی یې له تمدن څخه برخمنې کړي دي. که له دیني او مذهبي نظره څېړنې وشي، ښکاره ده چې په اسلام کې ښځې د نورو ادیانو او مذاهبو په پرتله له هره لحاظه ازادې لري او حقونه درلودونکې بولي، اسلام دی او بس. دا اسلام دی چې ښځو ته یې په سیاسي او اقتصادي ژوند کې ونډه ورکړې ده. ۱۳۴۶ کاله پخوا ښځو ته د بیعت په مسایلو کې چې اوس ټولټاکنې او د ټولو رایې اخیستل بلل کېږي، ښځو ته برخه ورکړل شوې وه، په داسې حال کې چې اروپایان اوس غواړي، ښځو ته د ټاکنې او رایې ورکولو حق ورکړي. له دومره زیات پرمختګ سره، سره تر اوسه ډېر اروپایي هېوادونه د ښځو دغه حق ته غاړه نه ده ایښې. البته دا ویلای شو چې د سمې او پوره زده کړې نشتوالی او د ځینو نیمچه دیني عالمانو کړو وړو د اسلامي نړۍ ښځې له خپلو حقوقو لیرې ساتلي دي او د نورو دینونو علماء هم دغه لیروالی د خپلې بې خبرۍ په وجه د اسلام له احکامو سره په تړاو کې بولي. زه په دې سفر کې پوره شوم چې د لوېديځې نړۍ ښځې د اسلام له گټورو حکمونو څخه بې برخې پاته شوي دي، نو ځکه ما امر وکړ چې د اسلام او ښځو په نوم کتاب خپور شی چې دغه د بې خبرۍ ستونزه له منځه ولاړه او د لوېديځې نړۍ ښځې د اسلام له گټورو ارشاداتو څخه خبر شي. البته په دغه لنډه مرکه کې چې تاسې یې له ما سره کوئ، دغه نیګرتیا نه شي لیرې کېدای. پوښتنه: علیا حضرت! د پرنې او حجاب په اړه څه نظر لرئ؟

ځواب: داسې ډېر دودونه او رواجونه شته چې د وخت په

تېرېدو سره د دین او مذهب برخه گڼل شوې ده، دیني او مذهبي عالمانو هم د دیني اصولو په څېر د هغوی د پر ځای کولو ټینګار کړی دی چې دا ډول حکمونه په نورو مذهبونو کې هم شته. له دې څخه یوه هم په اسلام کې د حجاب مسئله ده چې دغه مسئله هم د دود او دستور له جملې څخه گڼل کېږي. هغه څوک چې د اسلام له احکامو څخه بې خبره دي، دا مسئله د اسلامي محکمې یو حکم بولي. مگر هغه کلیمه چې په اسلام کې د ستر او احجاب په باره کې ورته اشاره شوې ده، د تهذیب او اخلاقو له مخې ده، نه د تهدید او تحریم لپاره، بلکې دا قرآني مقدس حکم د نارینه او ښځې تر منځ گډ حکم دی، یانې د ښځو لپاره له مخ، لاسونو او پښو پرته ټول بدن ستر دی او د نارینه وو لپاره هم شرعي حد ټاکل شوی دی چې له نوم څخه تر زنگنو پورې سرټ دی. نو ویلای شو چې د ښځې او نارینه لپاره د ستر حدود هغه حدود دي چې د لمانځه او د کعبې شریفې د طواف پر وخت ټاکل شوي دي. د ستر او پردې مسئله یوازې په اسلام پورې اړه نلري. بلکې د نورو ادیانو په الهامي کتابونو کې ټاکلي حدود لري. که مور وګورو دا اوسنی پرده او د ستر مسئله د اسلام له لومړنیو حکمونو سره په بشپړ ډول توپیر لري، لکه د مخه چې وویل شول، د یوې عنعنې او رواج شکل یې خپل کړی دی. د اسلام په لومړنیو پېړیو کې ښځې او نارینه یو ځای د جگړې ډگر ته تلل او د ټپیانو پر ټپونو به یې پټې ایښودلې. دا چې اوس عیسوي ښځې دا ډول روغتیايي خدمتونه سر ته رسوي، هغوی هم له اسلام څخه زده کړي دي، ځکه چې په تاریخ کې نه لیدل کېږي چې اسلام د مخه دې ښځو د جگړو په ډگر کې داسې دندې سر ته رسولې وي. په دې ډول به په لښکر کې ښځو نارینه دې ته هڅول او د ټپښتې او ناکامۍ په وخت کې به یې هغو ته پېغورونه ورکول چې دا ټولې داسې دندې دي چې له اوسنۍ پردې او ستر سره ډېر توپیر لري. سر بېره پر دې د حضرت محمد «ص» مېرمن، بي بي عایشه «رض» او د پیغمبر «ص» لور، حضرت بي بي فاطمه «رض» هغه روزل شوې او عالمې ښځې وې چې ډېر حدیثونه او روایتونه ځنې را نقل شوي دي. هغه وخت ښځې تل له نارینه وو سره په چارو بوختې وې، په غونډو، د جومات په لمونځونو، د اختر د لمانځه په مراسمو، د حج په مراسمو، د رئیس او خلیفه د ټاکلو، غزاوو ته د تلو او رای اخیستلو په وخت کې ښځې له نارینه وو سره یو ځای وې. نو داسې څرګندېږي چې ستر او پرده د هماغو شرعي حدودو تابع ده، نه دا اوسنی عنعنې او دستور چې په ځینو مسلمانانو کې رواجي شکل پیدا

کړی دی. پوښتنه: آیا ویلای شی چې پروني او رواجي ستر په اسلام کې له کومه ځایه او څه وخت باب شو؟ ځواب: تر هغه ځایه چې په تاریخونو کې څرګنده ده، تر اسلام د مخه ستر، د ټولني په لور و طبقو کې رواج و او هغه یې د شان او شوکت یوه نښه بلله. له څلور گونو انجیلونو څخه څرګندېږي چې د ابراهیم خیل الله «ع» پېغ وخت کې هم ستر رواج درلود. د مصر د فرعونانو او د ایران د پاچاهانو په وخت کې داسې خلک هم وو چې له عامو خلکو څخه د ځانونو د بېلو، شان او شوکت د ساتلو لپاره یې له پگړۍ او څادرونو څخه کار اخیست. کله چې یې دویم خلیفه حضرت عمر فاروق «رض» ته د عجمو جنګي اسیران راوستل، نو د ایزدګر له دوو لوڼو، شېربانو او د هغې له خور څخه پرته نورو ښځو پروني نه درلودل، ځکه چې د ایزدګر لوڼې د لوړې طبقې ښځې وې او په دې ډول یې خپل شان او شوکت ساته. د چین او جاپان مکتو، ددې تر څنګ چې ځانونه یې د آسمان د لمر لوڼې بللې، ټول ژوند په پروني او ستر کې تېر کړ. په اسلام کې د اوسني ستر رواج د بني عباس د خلیفه ګانو د واکمنۍ په وخت کې منځته راغلې ده. هغو په خپل دربار کې د عجمو دودونه او د ستورونه د اسلام له شرعي ستر سره گډ کړل. په داسې حال کې چې د دوی له واکمنۍ سره جوخت په هماغه وخت کې اموي خلیفه ګانو په اندلس او قرطبه کې یوازې شرعي ستر درلود او ښځو هم په لوړو مدرسو او ښوونځیو کې زده کړې کولې او تر اوسه هم د غربو په هېوادونو، غربي نړۍ او ان په ټولو عربي هېوادونو کې د شرعي ستر هماغه حدود ساتل کېږي. که چېرې ستر واجب وي، پرېښودل یې باید حرام او ترک کونکي ته یې باید جزا ورکړل شي په داسې حال کې چې د نړۍ زیاتره مسلمانان (د بشپړه ستر په مانا) ستر نه لري. د اسلام له پیل څخه تر اوسه پورې نه لیدل شوي او نه اورېدل شوي دي چې یوه ښځه دې د حجاب لیرې کولو له امله د جزا او عذاب وړ ګرځېدلې وي او دا هم نه ده لیدل شوي چې د حضرت محمد «ص» خلافای راشدینو او یا اوسنیو واکمنانو پورې یوه پاچا، یا خلیفه دا خپله دنده ګرځولې وي چې کلیو او بانډو ته ولاړ شي او د خلکو د اوسېدنې په سیمو کې دې د ټیټې طبقې ښځې د ستر په ساتنه مجبوري کړي. په اوسني وخت کې ستر یوازې په ښارونو او هغه هم په لوړو او اشرافو طبقو کې رواج لري او په تبعیض او تخصیص د ځان لپاره ساتي، ځکه نو هېڅ وخت د نوکرو او خدمتګارو ښځو څخه د ستر غوښتنه نه کوي او پر خپلې بې ایمانۍ سترګې پټوي.

په اسلام کې باید د ستر مسئله د نورو خواوو په نظر کې نیولو سره وڅېړل شي او هغه دا چې ایا له لوېديځوالو څخه د ختیځوالو تقلید ته په پام سره چې په چټکۍ سره روان دی، ممکنه ده، د ستر اوسنی رواج په ختیځ کې پاتې شي؟ په داسې حال کې چې له لوېديځې نړۍ څخه د ختیځوالو تقلید دومره چټک دی چې په لږه موده کې به د هغوی له ټولو رواجونو او جامو څخه تقلید وشي. د ستر په باب بله موضوع دا ده چې ایا اوسنی رواجي ستر د مسلمانانو او په ځانګړي ډول د ختیځې نړۍ د وروسته پاتې والي لامل نه ګرځي؟ په دې کې شک نشته چې اوسنی رواجي ستر د ښځو د لوړو زده کړو خنډ دی او د بشري ټولني دغه نیمه برخه له تمدن او پرمختګ څخه پاتې کېږي. په دې منظور ختیځوالو نیت کړی دی چې له بېکارۍ او فلج کېدو څخه د بدن، د دغې نیمايي برخې د ژغورولو لپاره رواجي عادت پرېږدي. بې له شکه چې ښځې نه یوازې د قوم او ټولني په پرمختګ برخه لري، بلکې د دغه پرمختګ بنسټ جوړوي. نو که د یوه ملت او ټولني ښځې له لوړو زده کړو او د ورځني له مروجو علومو څخه بې برخې وي، ځنګه کېدای شي چې هغه ټولنه او قوم له نورو ټولنو سره سیالي وکړي چې وایي د ښځو له دغه ستر سره، سره دې د هغوی پوهه هم لوړه شي. د لنډ او محدود نظر خاوندانو فکر یوازې تر لیکلو او لوستلو پورې رسېږي. په داسې حال کې تجربه او ټولنیزه روزنه د لوړې پوهې او د پوهنځیو د لوستلو په نتیجه کې په لاس راځي. باید ووايم چې د داسې پوهې او تجربې تر لاسه کول او په ټولنیزو چارو کې ګډون کول له رواجي پردې سره ممکن نه دی. که ختیځوال غواړي، له لوېديځوالو سره سیالي او رقابت وکړي، نو له نامطلوبو دودونو څخه دې ځان وژغوري، په خپله دې کار وکړي او له هغوی څخه دې تقلید نه کوي، یانې اوسني رواجونه، ستر او پرده دې ایسته کړي او هماغه شرعي ستر چې د لوی خدای او رسول اکرم حکم دی، پر ځای کړي. له مخ، پښو او لاسونو پر ته دې ټول وجود پټ ساتي او خپل ملي شعایر دې د مذهب له اصولو سره یو ځای کړي چې په دې توګه هم له اوسني پرمختګ څخه بې برخې نه شي او هم د ستر له خلاف د لوېديځ تقلید به د ختیځې ټولني د پرمختګ ستنې ډېرې ژر وړانې او له منځه یوسي. زه د دغه سفر پای ډېر روښانه ګورم او ویلای شم چې په اروپایي ټولنه کې د اسلام په نوم نه، بلکې په نورو ډولونو به د اسلام اصول ډېر دودونه او رواجونه ځای ونیسي او اروپایان به د خپل ژوند د تمدن لپاره له هغو څخه ګټه واخلي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**